

Уже в первом выпуске медицинского института насчитывалось 97 молодых врачей. Среди них 37 крымских татар. На выпускных экзаменах профессорско-преподавательским составом были отмечены хорошие ответы Муллинова, Милиева, Медиева, Абибулаева [16, с.88]. Стены медицинского института в 1937 г. покинули 198 выпускников, из них только 24 (12,6%) крымские татары. В 1937–1938 учебном году, это учебное заведение приняло на обучение 260 человек, из них только 10 (3,8%) крымских татар [11, л.5–9]. В 1938–1939 учебном году Медицинский институт принял лишь 16 (5,5%) крымских татар из общего количества 292 студентов первого курса. Во многом, благодаря таким результатам приема, по состоянию на 1 января 1938 г. в этом вузе из 1174 студентов, только 96 (8,2%) были крымскими татарами [14, л.18]. Таким образом, можно сделать вывод, что Медицинский институт не выполнял планы привлечения крымскотатарской молодежи в свои стены.

Однако, такая однозначно отрицательная оценка деятельности этого и других медицинских учебных заведений, была бы не совсем справедливой. Объективные трудности, безусловно, делали привлечение крымскотатарской молодежи в стены института делом сложным (это и сложности с языком, тяжелое состояние системы среднего образования крымских татар, языковые и алфавитные реформы и т.д.). В тоже время Крым получил значительное количество национальных специалистов среднего звена, благодаря чему в республике удалось создать эффективную систему здравоохранения, в том числе и специальные крымскотатарские больницы, открыть во многих населенных пунктах медпункты, аптеки и т.д. Очевидными, важнейшим результатом этой многогранной деятельности стало снижение детской смертности и значительный рост численности крымскотатарского народа.

Источники и литература

1. Забалуев. Итоги и перспективы в области профобразования // Пути коммунистического просвещения. – №1. – 1927 г. – с.27–28
2. Зорин. Режим экономии в учреждениях народного образования // Пути коммунистического просвещения. – №12. – 1926 г. – с. 22
3. ГААРК, Р.219, Оп.1, Д.1762.
4. Там же, Ф. Р–137, Оп.9, Д.7
5. Бекирова Р. Здравоохранение в Крыму // Социалистическая экономика и культура Крыма. №1–2. 1935г.
6. Байрашевский И. 5 лет татарского фельдшерско-акушерского техникума. Красный Крым. 3.05.27г. №104 (1924).
7. Красный Крым. 8.02.27 г. №31(1851).
8. Красный Крым. 22.03.27г. №67(1887).
9. Красный Крым. – 1 апреля 1931 г.
10. Полетаев Д. Кадры в Крыму // Экономика и Культура Крыма. – 1934 - №3-4. - с.115-116.
11. ГААРК, Ф. Р. –219, Оп.1, Д. 1785.
12. Там же, Ф.1, Оп.1, Д. 962 а.
13. Там же, Р–219, Оп.10, Д. 1801.
14. Там же, Р–219, Д.1800.
15. Симферополь – столица Крыма. Издательство ЧерноморПРЕСС. Симферополь 2001.
16. Таргулов В. // Социалистическая экономика и культура Крыма. – №1. –1936 г.

Мандрик М.В.

ВИСВІТЛЕННЯ ЕМІГРАЦІЙНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

Оформлення провідних центрів української політичної еміграції в 1920-1930 рр. та процес виокремлення ряду молодіжних, студентських, громадських організацій, що перебували на платформі побудови незалежної соборної України, від еміграційного загалу через явища суспільно-політичного характеру тривалий час сприймалися як зрада національним інтересам. Зі становленням нової української історіографії на початку 1990-х рр., що уможливилось завдяки отриманню доступу до закритих раніше архівів, зростає інтерес до неупередженого вивчення еміграційної проблематики як невід'ємної складової історичного минулого України. Тому метою даного дослідження є здійснення історіографічного аналізу стану наукового вивчення історії політичних процесів, що відбувалися в середовищі української еміграції у 1920-1930 рр.

Завдяки дослідженням Я.Дашкевича, Ф.Заставного, С.Віднянського, О.Ковальчук, М.Павленка, І.Срібняка в 1990-х рр. були закладені підвалини для зародження нового напрямку в українській науці – діаспорознавства, становленню якого тоді сприяли матеріали наукового збірника “Українська діаспора”, що видавалася з 1992 р. Інститутом соціології НАН України спільно з Редакцією Енциклопедії Української Діаспори при НТШ в США.

Так, спробою комплексного аналізу української еміграції в Європі у період між двома світовими війнами як історичного та соціально-політичного явища стала монографія В.Трошинського [1]. Досліджуються витоки та особливості виходу за кордон десятків тисяч українського громадянства внаслідок поразки національно-визвольної боротьби 1917–1920-х рр., визначаються головні центри і “периферійні” осідки української політичної еміграції у відповідних країнах. Особлива увага приділяється вивченню політичного сектора міжвоєнної української еміграції в цілому і кожної з політичних течій – діяльність Державного

центру УНР в екзилі, програмно-політичні орієнтири соціалістів, ідейно-політичні засади монархістів та тенденції розвитку організованого націоналістичного руху у середовищі міжвоєнної української еміграції. Заслуговує поваги його прагнення і послідовні кроки на позбавлення від певних штамів і стереотипів, творчий пошук нових підходів у розумінні тенденцій розвитку політичних процесів серед еміграції, розкритті форм і механізму реалізації політичних устремлінь кожної з емігрантських партійно-політичних течій. Однак звільнившись від багатьох ідеологічних нашарувань, що були характерні для праць цього дослідника, написаних в радянський період, у даній монографії віддається перевага більше організаційним питанням, формування ідейних засад розглядається поверхово без аналізу документальної бази.

Проблемі формування державно-сборницької ідеї в українському еміграційному середовищі присвячено ряд досліджень І.Дробота. Зокрема, в одному з них він визначає поразку визвольних змагань як основний чинник появи в середовищі української політичної еміграції партій, рухів, організацій, які вдалися до опрацювання світоглядних, ідейних засад з метою обґрунтування необхідності продовження боротьби за незалежність. Проте, він не конкретизує спектр факторів, що спричинили зародження націоналістичних осередків [2]. Питанню діяльності української політичної еміграції в зарубіжних країнах та національно-державницьких сил на західноукраїнських землях присвячене ще одне ґрунтовне монографічне видання І.Дробота [3]. Окремий розділ праці стосується питання становлення радикального крила політичної еміграції. Однак ідеологічна проблематика розглядається переважно на основі мемуарної літератури тенденційного характеру. І.Дробот не ставив собі за мету дослідження самого еміграційного середовища, в якому виникли різні суспільно-політичні течії визвольного руху і від якого відокремилося радикальне крило, відповідно ним не з'ясувалися причини цього відмежування та його ролі у консолідаційних процесах національних сил, що відбувалися в 1920-х рр. Тому відповідно деяким перебільшенням є висновки про т. зв. ізольованість націоналістичного руху та негативну настроєність стосовно інших політичних груп. При з'ясуванні ідейних засад націоналізму значно б збагатило працю використання дослідником теоретичного доробку фундаторів ідеології у вигляді статей, програмових документів організації, що пролило б світло на ряд суперечливих моментів.

З середини 1990-х рр. спостерігається певна спеціалізація досліджень щодо розрізнення політичної, культурно-освітньої та наукової, військової еміграції, а отже відповідно з'явився цілий ряд праць, присвячених дослідженню цих дещо відмінних за змістом діяльності, причинами формування, центрами розселення та самоусвідомленням своєї ролі у визволенні українських земель явищ. Зокрема монографічне дослідження С.Віднянського, присвячене маловідомим питанням історії заснування та науково-педагогічної, культурно-освітньої діяльності Українського Вільного Університету, і, що важливо, в контексті суспільно-політичних факторів, які спричинили цілу хвилю еміграції українства [4]. Також автор відтворив загальну мережу українських еміграційних центрів в Європі та їх приналежність до різних ідейних течій, однак становлення різних політичних центрів еміграції спеціально ним не досліджувалося.

Доступ до джерельних матеріалів у вітчизняних та зарубіжних архівосховищах уможливив дослідження долі українських військовополонених й інтернованих у таборах Центральних країн під час і після Першої світової війни та нових держав Центрально-Східної Європи після розпаду Австро-Угорщини й поразки українських національно-визвольних змагань. Внаслідок цього з'явився цілий ряд праць, що відтворюють середовище українського вояцтва, в якому виникли перші правоцентристські тенденції. Зокрема, у 1999 р. побачило світ фундаментальне дослідження М.Павленка, присвячене військовій еміграції, що перебувала в таборах Польщі, ЧСР та Румунії [5]. У ній відтворено мережу центрів скупчення української політичної еміграції, з'ясовується ставлення урядів країн формування різних громад, організацій в умовах табірної життя, наполегливу просвітницьку роботу серед таборян, специфіка режиму інтернування українських військових тощо. Фактично, чи не вперше, дослідник, не наголошуючи на цьому, комплексно проаналізував передумови і чинники зародження в еміграції цілого ряду молодіжних, студентських та стрілецьких організацій в Європі та Америці, які перебували на платформі державної незалежності і до яких влилися колишні військовики.

Протягом 1997–2000 рр. вийшли в світ ряд монографій І.Срібняка, що творять своєрідну трилогію, присвячену історії української військової еміграції в країнах Європи [6]. Ці праці є комплексним аналізом військово-організаційних заходів Державного центру УНР в екзилі по реорганізації Армії УНР, загопи якої і складала значну частину військової еміграції. Окрім того, йдеться про умови життя і побуту, організацію і проведення військово-фахової освіти та налагодження культурно-просвітницької роботи у середовищі українського вояцтва в дуже складних політичних та економічних умовах табірної життя. Автор розглядає інтернування як феномен, причини та наслідки його виникнення, вплив жаклих моральних та матеріальних умов існування на активізацію національних сил, піднесення рівня самоусвідомлення українців, особливості перебування й внутрішньої організації полонених та інтернованих українських військовиків у таборах Італії, Чехословаччини, Польщі.

Спробою дослідити різні аспекти формування та перебування української політичної еміграції в окремому регіоні, зокрема Югославії, стала монографія В.Козлітіна [7]. У ній досліджується доля понад 70 тис. біженців і емігрантів з Росії та України (що входила до складу Російської імперії), які в 1919–1923 рр. переселилися до Королівства сербів, хорватів і словенців. Незважаючи на свою безперечну наукову цінність, дослідження не позбавлене упередженості та поверхових висновків. Українці, як не дивно, взагалі згадуються побічно, статистичні дані про їхню кількість подаються лише в загальноросійському контексті розглядаються як невід'ємна складова російського еміграційного середовища, безпідставно використовується термін “російсько-українська еміграція” щодо відмінних явищ. Відповідно автором недооцінюється роль української громади в Югославії, зокрема, її політичних осередків у консолідації національних сил за кор-

доном та підготовки визвольної акції.

Також потрібно віддати належне публікаціям на сторінках українських наукових видань, журналів, які торкаються окремих аспектів даної проблематики. У першу чергу потрібно відмітити працю С.Віднянського, що стосується аналізу ставлення європейських держав, зокрема Польщі, до українського питання у міжвоєнний період [8]. Геополітичного аспекту цієї проблеми торкається дослідження “Україна у зарубіжних доктринах та стратегіях ХХ століття” [9]. У сенсі участі націоналістичних осередків у консолідації національних сил в еміграції є актуальним спільне дослідження Т.Вронської та Т.Остапко, які намагалися узагальнити досвід вивчення українською зарубіжною історіографією питання участі українських зарубіжних політичних і громадських організацій в акціях протесту 1930-х рр. проти голодомору в УРСР [10]. Спробою критичного осмислення проблеми формування націоналістичної течії в умовах еміграції стала публікація С.Тарана [11]. На його думку, націоналізм зазнав еволюцію від політичної течії до чіткої організації, що згодом набула орденівсько-партійного забарвлення через чітке пропагування принципу елітаризму та провідництва. Як зауважив С.Таран, цей термін в різні часи в західних дослідженнях асоціювався з нацизмом, фашизмом, патріотизмом, а заідеологізована радянська історіографія таврувала ним комуністів, які виступали за розширення прав УРСР, а також соціалістів, самостійників - все, що не вписувалося в систему і розхитувало її підвалини. К.Бондаренко спростовує популярну думку І.Лисяка-Рудницького про те, що найближчих “родичів” українського націоналізму слід шукати не так у німецькому нацизмі чи італійському фашизмі – продуктах індустріальних і урбанізованих суспільств, як, швидше, серед партій цього типу в аграрних економічно відсталих народів Східної Європи: хорватського, румунського, словацького, польського. Так звана аграрність, на думку К.Бондаренка, не є самодостатнім аргументом, щоб вважати український націоналізм абсолютно відмінним від німецького чи італійського, оскільки навіть міжвоєнна Італія, крім північних регіонів, теж була аграрною країною [12].

До провідних дослідників проблем, пов’язаних з історією українського радикалізму належить В.Лісовий [13]. Тому В.Лісовий схильний до думки, що ідеологія націоналізму в Європі тривалий час існувала як складник інших політичних ідеологій, у постійній взаємодії з ними, впливаючи на них та зазнаючи їхнього впливу. Відійшовши від трафаретних оцінок, В.Лісовий припускає існування і “пом’якшених варіантів”, які умовно можна вважати проміжними між ліберальним та інтегральним націоналізмом.

Протягом 1994–2004 рр. у наукових закладах України було захищено ряд дисертацій, автори яких в тій чи іншій мірі торкалися різних аспектів означеної теми. Зокрема, однією з перших з’явилася робота В.Стремидло [14]. В останній розглядаються основні напрямки й форми організаційної, політичної та культурної діяльності української еміграції міжвоєнного періоду у ЧСР. Незважаючи на критику радянської історіографії, він навіть в 1994 р. не зовсім позбувся ідеологічних штампів в оцінці суспільно-політичних течій еміграції. До цієї ж групи досліджень загального характеру слід віднести дисертації С.Віднянського, в якому ґрунтовно розглядаються умови формування і еволюції політики ЧСР щодо України, зміст і форми чехословацько-українських державних відносин з часу створення ЧСР у 1918 р. до окупації Німеччиною та розділу ЧСР в 1939 р.; комплексне дослідження А.Криськова щодо політичної, культурної та науково-освітньої праці міжвоєнної еміграції в ЧСР, витоків та основних місць її зосередження в Європі; працю К.Іващенко, присвячену початку української політичної еміграції та характеристиці основних течій в ЧСР [15]. Дослідженню історії української військової еміграції в країнах Європи як основного середовища, в якому зародилися націоналістичні тенденції, присвячені праці І.Срібняка, О.Колянчука, М.Павленка [16]. Цілий ряд дисертацій, зокрема, Т.Сидорчук, Т.Бублик стосуються аналізу досвіду еміграції в освітній галузі, напрямки й форми наукової, навчальної, організаційної та культурницької діяльності української науково-педагогічної інтелігенції і студентства в країнах Австрії, Німеччині, Польщі, ЧСР протягом 1918-1939 рр. [17]. У роботі О.Вагіної розглянуто життя студентства, яке після розформування таборів інтернованих навчалося у вищих навчальних закладах ЧСР і там, в академічних центрах, заснувало перші молодіжні політичні групи [18]. Вона підкреслює, що серед студентських організацій у 1930-х рр. домінуючою стала ідея незалежності України, що спричинило формування радикального крила.

Таким чином, переважна більшість досліджень стосуються загальної характеристики політичної еміграції, окремих аспектів її діяльності. Перші праці, що так чи інакше торкалися історії українського радикалізму почали з’являтися протягом 1995–1997 рр., проте в роботах істориків О.Озимчук, К.Бондаренка увага приділялася вивченню діяльності цієї суспільної течії в часи Другої світової війни [19]. Практичній культурно-освітній роботі у мережі легально діючих українських культурно-освітніх, молодіжних, спортивних товариств, у сфері шкільництва та протидії асиміляційній політиці окупаційних режимів присвячена праця В.Ухача [20].

У контексті досліджуваної теми особливий інтерес становлять праці узагальнюючого характеру. Швидше взаємодоповнюючими дослідженнями з даної проблеми стали останній том із серії “Україна крізь віки” “Українці в світі” (К., 1999) та 5-й том “Політичної історії України ХХ століття” (К., 2003) [21]. Якщо перша праця носить переважно загальний характер, оскільки в ній у комплексі розглядається формування українських еміграційних центрів, при цьому не акцентуючи уваги на конкретних напрямках еміграції, то 5-й том, під назвою “Українці за межами УРСР (1918–1940)”, присвячений дослідженню політичних процесів серед української еміграції в Європі та на окупованих українських землях у міжвоєнну добу. Особлива увага приділена аналізу політичних течій української еміграції, їхніх ідейних засад та моделей державотворення на тлі тогочасних міжнародних історичних подій, політики держав, на території яких сформувалися українські осередки.

Видання довідкового характеру також містять чимало цікавих фактів та нових підходів до оцінки подій, постатей, особливо через те, що більшості матеріалів була підготовлена вченими з української діаспори, які не зазнали ідеологічного тиску системи. Проте окремі висновки не позбавлені упередженості, у пе-

ршу чергу ті, що стосувалися характеристики діяльності політичних течій в середовищі української еміграції [22]. Незважаючи на можливість об'єктивного тлумачення суперечливих періодів української історії, упорядник “Малого енциклопедії етносторонності” також не уникнув упередженостей та іноді парадоксальних тлумачень [23]. Багатотомне видання “Енциклопедії української діаспори” представило увесь комплекс знань про українство за кордоном, заповнило прогалини й включило в контекст українознавства заборонені ділянки про українську діаспору [24].

Таким чином, аналіз стану дослідження еміграційної проблематики міжвоєнної доби в сучасній українській історіографії свідчить про те, що ряд праць висвітлюють лише окремі аспекти проблеми, не розглядаючи суспільно-політичних факторів та безпосередніх причини зародження різних політичних течій, зокрема радикальної, та їх ставлення до справи визволення українських земель. Таке бачення проблеми стало загальноприйнятим кліше ще в історіографії радянського періоду, в деякій мірі, зберігаючись в перші роки становлення української історичної науки і лише з другої половини 1990-х рр. відчутно змінюється сприйняття політичної еміграції 1920–1930-х рр. як предмету дослідження і як суспільно-політичного явища зокрема.

Джерела та література

1. Трошинський В.П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / Ін-т соціол. НАН Укр. – К.: Інтел, 1994. – 259 с.
2. Дробот І.І., Кучер В.І. Пошуки шляхів до визволення України / Ін-т політ. та етнонац. досл. НАН Укр., Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К.: Школяр, 1999. – 280 с.
3. Дробот І.І. Трансформації української державно-соборницької ідеї (1920–1930-ті рр.) / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2002. – 343 с.; Дробот І.І. Державно-соборницька ідея в практиці українських суспільно-політичних сил еміграції та на західноукраїнських землях (1920–1930-і рр.): Автореф. дис. д-ра іст. наук: 07.00.01. – К., 2002. – 39 с.
4. Віднянський С. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині: Український Вільний Університет (1921–1945 рр.) – К., 1994. – 82 с.
5. Павленко М.І. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, ЧСР та Румунії: ставлення влади й умови перебування (1919–1924 рр.) – К., 1999. – 352 с.
6. Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена. Інтернована Армія УНР у таборах Польщі і Румунії (1921–1924 рр.). – К.; Філадельфія, 1997. – 187 с.; Срібняк І. Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914–1920 рр.). – К., 1999. – 296 с.
7. Козлитин В.Д. Русская и украинская эмиграция в Югославии (1919–1945). – Харьков: Харьк. гос. пед. ун-т, 1996. – 476 с.
8. Віднянський С. Українське питання в міжвоєнній Польщі: основні проблеми й напрямки наукових досліджень у сучасній вітчизняній історичній науці // Укр. іст. журн. – 2003. – № 2. – С. 39–55.
9. Несук М., Репринцев В., Камінський Є. Україна у зарубіжних доктринах та стратегіях ХХ століття // Політична думка. – 1995. – № 2–3. – С. 50–70.
10. Вронська Т., Остапко Т. Участь українських зарубіжних політичних та громадських організацій в акціях протесту 30-х рр. ХХ ст. проти голодомору в УРСР // Укр. іст. журн. – 2003. – № 5. – С. 65–81.
11. Таран С. Інтегральний націоналізм – в ім'я ідеї // Березіль. – 1992. – № 9–10. – С. 155–162.
12. Бондаренко К. Фашизм в Україні. До історії проблеми // Укр. варіанти. – 1997. – № 2. – С. 77–80.
13. Лісовий В. Ідеологія націоналізму // Лісовий В. Культура – ідеологія – політика. – К., 1997. – С. 80–115.
14. Стремидло В. Друга хвиля української еміграції у Чехословаччині (20–30-ті рр. ХХ ст.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. – Запоріжжя, 1994. – 19 с.
15. Віднянський С.В. Українське питання в міжвоєнній Чехословаччині: Автореф. дис. д-ра іст. наук у формі наук. доп. 07.00.02. – К. 1997. – 108 с.; Криськов А.А. Українська еміграція в Чехословаччині у міжвоєнний період (1919–1939 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. – Чернівці, 1997. – 18 с.; Іващенко К.В. Українські емігрантські політичні партії в Чехословацькій Республіці (1918–1938 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01. – Донецьк, 1999. – 19 с.
16. Срібняк І.В. Полонені та інтерновані вояки-українці в Європі (1914–1924 рр.): Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.02. – К., 2000. – 39 с.; Коляничук О.М. Українська військова еміграція у Польщі (1920–1939): Автореф. дис... канд. іст. наук: 20.02.22. – Л., 2000. – 20 с.; Павленко М.І. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади й умови перебування (1919–1924): Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.02. – К., 2000. – 34 с.
17. Сидорчук Т. Наукова та культурно-освітня діяльність української еміграції в Австрії (1919–1925): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.03. – К., 1995. – 20 с.; Бублик Т.В. Наукова та культурно-освітня діяльність української еміграції в Чехословаччині та Німеччині в 20–30-і рр. ХХ ст.: Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01. – К., 1997. – 24 с.
18. Вагіна О. Освітня діяльність української еміграції в країнах Європи (1918–1939 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01. – Запоріжжя, 1996. – 18 с.

19. Бондаренко К. Діяльність Організації Українських Націоналістів напередодні і під час Другої світової війни (1938–1945): політичний та військовий аспекти: Автореф. дис. канд. іст. наук: 20.02.22. – Л., 1997. – 17 с.
20. Ухач В. Культурно-освітня діяльність Організації Українських Націоналістів (1929–1944): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01. – К., 1998. – 16 с.
21. Україна крізь віки: У 15 т. – К., 1999. – Т. 15: Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. – 351 с. Політична історія України ХХ століття: У 6 т. – К., 2002. – Т.5: Українці за межами УРСР (1918–1940) / В.П. Трощинський, А.А. Шевченко, Р.Г. Симоненко. – К., 2003. – 717 с.
22. Лисяк-Рудницький І. Націоналізм // Енциклопедія Українознавства / Голов. ред. В. Кубійович. – Л., НТШ. – Л., 1996. – Т. 5. – С. 1723–1727.
23. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН Укр., Ін-т держави і права ім. В.Корецького; Упоряд. Ю.І.Римаренко, Відп. ред. Ю.І.Римаренко. – К., 1996. – С. 807.
24. Енциклопедія української діаспори. В 7 т. – Київ; Нью-Йорк; Чикаго; Мельбурн, 1995. – Т. 4 (Австралія – Азія – Африка). – 248 с.

Мельников А.В.

АКТУАЛЬНОСТЬ ИЗУЧЕНИЯ ОККУПАЦИОННОГО РЕЖИМА НА КРЫМСКОМ ПОЛУОСТРОВЕ В 1941–1944 гг

Вторая мировая война – одна из самых трагических страниц в истории Украины, России, Беларуси и других стран. В настоящее время рассекречены архивные материалы вермахта, касающиеся судеб многих народов, проживавших на европейской территории СССР [1]. Планы фашистов и их союзников об уничтожении еврейского, цыганского, русского населения и порабощении представителей других национальностей сорвались. Однако победа над Третьим рейхом советским гражданам досталась дорогой ценой. К сожалению, некоторые соотечественники забывают или не знают о совершенных подвигах и ужасных событиях тех лет. Целью статьи является показать важность всестороннего и полного изучения оккупационного режима, введенного нацистами и их союзниками в Крыму.

Осенью 2005 г. автором статьи был проведен социологический опрос среди совершеннолетних граждан Украины, проживающих в разных населенных пунктах Автономной Республики Крым. Количество респондентов составило шестьсот человек. Цель опроса – установить отношение жителей Крыма к событиям, имевшим место на полуострове в течение Великой Отечественной войны, а также проследить возможные закономерности в ответах на поставленные вопросы в зависимости от возраста, национальности и т.п.

Для реализации указанной цели были составлены четыре группы вопросов, выявляющих отношение респондентов к некоторым событиям и/или их последствиям, имевшим место на полуострове: 1. Как Вы считаете, пострадало ли местное население Крыма от действий партизан в период немецко-фашистской оккупации в 1941–1944 гг.? Если «да», то почему? 2. Нарушались ли в течение 1942–1943 гг. гражданские, политические права национальных меньшинств, живущих на территории Крыма? Если «да», то кем и каких народов в большей степени? 3. Как Вы считаете, жили ли бы лучше крымчане, если бы фашистская Германия выиграла Вторую мировую войну? Почему Вы так считаете? 4. Как Вы считаете, представители какой национальности пострадали больше всего из-за немецко-фашистской оккупации Крыма?

Для анализа полученных результатов все респонденты были объединены в две группы: по возрасту и по национальности. Первые делились на тех, кто моложе 30 лет, и тех, кто старше 30 лет. Вторые подразделялись на две подгруппы: подгруппа – А (условно названная «славяне»), в которую вошли только русские, украинцы и белорусы, и подгруппа – Б (условно названная «остальные национальности»), которую составили крымские татары, болгары, поляки, евреи, немцы, армяне и другие. Ответы в процентном соотношении на первые три вопроса представлены в таблице №-01, а на четвертый – в таблице №-02 (см. приложение). Для таблицы №-01 ответы респондентов путем логического анализа объединены в три варианта: «да», «нет», «не знаю». Для таблицы №-02, соответственно, «евреи», «украинцы, русские, белорусы», «крымские татары», «не указанные выше национальности» и «пострадали все национальности». В предположенную группу объединены следующие этносы: караимы, немцы, литовцы, латыши, негры, болгары, армяне, крымчаки, поляки, эстонцы и другие, указанные респондентами социологическом опросе.

Проанализировав ответы на первый вопрос, автор пришел к выводу, что существенных отличий в ответах респондентов в зависимости от национальности нет. При этом большинство склоняется к тому, что местное население полуострова от действий партизан в период оккупации не пострадало. Однако, значительным (более 15%, а в двух подгруппах – до трети) следует считать число респондентов, ответивших противоположно большинству. Это, на наш взгляд, может свидетельствовать о том, что нет единого отношения у респондентов к крымскому партизанскому движению, а также утрате идеологических ценностей, существовавших ранее. Помимо этого, возможно, что полученные респондентами в школе на уроках истории знания были «идеологически подготовлены» из-за единого отношения в событиям Второй мировой войны и лицам, оставшимся на оккупированных вермахтом советских территориях. Это, в частности, более четко прослеживается в группах респондентов, старших 30 лет.

Существенных отличий в ответах респондентов на второй вопрос нет как в зависимости от национальности, так и в зависимости от возраста: ответы распределились (приблизительно) поровну. Исключением составляет только подгруппа «остальные национальности» в возрасте до 30 лет. Здесь разница между считающими, что гражданские и политические права национальных меньшинств, живущих на территории